

Recensioner av *Nyttiga idioter*?

Vi har här samlat några recensioner av boken *Nyttiga idioter – Unga idealister, Lenin och sjuttioalet* (2009), skriven av Camilla Berggren och Marianne Lydén, som finns i utdrag på marxistarkivet, se [Nyttiga idioter?](#) Alla recensionerna är från svenskspråkig finländsk press, de två första från vänstertidningen *Ny tid* och den sista från dagstidningen *Hufvudstadsbladet*.

Innehåll

Nora Hämäläinen: Veta och förstå	1
Sanna Peitso: Tankar kring nyttigt och idiotiskt	4
Christian Sundgren: Nyttiga idioter.....	5

Nora Hämäläinen: Veta och förstå

Ur *Ny Tid* 22 december 2009

I höstens bok om de svenskspråkiga taistoiterna synas ungdomens synder i ett nyktert ljus. ”Vi är varken ute efter att förhålliga eller bespotta. Vi vill veta och förstå.” Så inleds boken *Nyttiga idioter*, Camilla Berggrens och Marianne Lydéns utforskning av det som en gång var deras egen verklighet, den minoritetskommunistiska rörelsen i 70-talets Finland. Det har skrivits många böcker om sjuttioalstvänstern vid det här laget, men problemet kvarstår: hur ska man närma sig ett av de mest skambehäftade avsnitten i finsk politisk närhistoria. Å ena sidan måste man ta i också det mest motbjudande: dogmatismen, sekterismen, idealiseringen av ett inifrån ruttnande Sovjetunionen, den obegripliga naiviteten. Å andra sidan måste man också ge plats för den unga idealismen, den befogade samhällskritiken, hängivenheten, arbetsviljan. Man måste komma ifrån den synvinkel där ”han var taistoit som ung” fungerar som ett kategoriskt avfärdande. Allt det här har Berggren och Lydén lyckats balansera upp. Genom idogt arkivgrävande och intervjuer både med sådana som var med och sådana som såg på, har de skrivit en tänkvärd bit politisk närhistoria. Berättelsen byggs upp kring långa repliker ur intervjuerna, vilket skapar en känsla av ett stort böljande och i högsta grad oavslutat samtal.

Finlandssvenska taistoiter

Nyttiga idioter beskriver den minoritetskommunistiska rörelsens utveckling i de svenskspråkiga miljöer där redaktörerna själva har rört sig. Först kommer den gryende radikaliseringen i skolungdomsrörelsen efter 1968, föräldraprotesterna mot krigsgenerationen, engagemanget mot vietnamkriget, och sökandet efter en politisk hemvist.

Senare i boken är det framför allt ”Socialist- och kommunisthögskolan” och den taistoitiska spillran på ”Kapitalisthögskolan” Hanken som står i centrum av händelserna. Också den taistoitiska miljön kring Sture Udd i Vasa kommer fram i flera repriser.

Man kapade halvt utdöda vänsterföreningar för att få plattformar för den Moskvatrogna kommunismen. En av föreningarna var Avant, vars sånggrupp blev en liten finlandssvensk motsvarighet till finska Agit-prop och KOM-teatteri och svenska Hoola Bandoola Band. I de här miljöerna träffar vi bekanta namn som Guja Hemming, Anne Suominen, Björn Wahlroos och Staffan Bruun.

Som alltid är den svenskspråkiga kontexten mindre och på ett obestämbart sätt annorlunda än den finska miljön runtomkring. Ändå finns här samma konflikter som i de finska samman-

hangen. Den värsta fienden är inte kapitalisterna, utan majoritetskommunisterna, som man bland annat motarbetar genom att bära blåa skjortor i stället för röda. Den minoritetskommunistiska tidningen *Enhet*, grundades med Nils Torvalds i spetsen då taistoiterna¹ inte blev publicerade i *Folktidningen Ny Tid*. Inom tidningen syntes den finlandssvenska särarten i att man hade svårare att hålla sig inom de uppifrån givna ramarna.

”Den finlandssvenska opinionen är annorlunda än den finska”, säger Torvalds i boken. ”Du måste tala annorlunda också innehållsmässigt eftersom situationen är annorlunda. Det ledde till en viss spänning.”

Den konkreta konkurrenten inom Soc & kom var tidens liberala alternativ inom svenskspråkig studentpolitik, Mittenförbundet, som intressant nog vid denna tid var långt mer vänster än mycket av vänstern idag, med bland annat nolltillväxt, ekologisk medvetenhet och en decentralistisk samhällsmodell på önskelistan. Dessutom var de emot betongmiljöer och kärnkraft.

”Det ingen taistoit tänkte på då var att de verkliga radikalerna fanns i Mittenförbundet”, skriver Berggren och Lydén.

Den världspolitiska dimensionen

Mycket av ungdomsverksamheten kan verka nog så oskyldig: läger, fester, studiecirklar, flygblad. Men man kom ju inte ifrån att den minoritetskommunistiska verksamheten bevakades uppifrån och att pengar dök upp i en plastkasse från sovjetiska ambassaden. Ja, det senare visste de flesta säkert inte om på den tiden, men t.ex. Christian Blom var själv där och hämtade några påsar. Pengarna låstes sedan in i kassaskåpet i Ville Pessis rum på partikansliet. Härifrån kunde de olika organisationernas kassor drygas ut.

Någon var det också som betalade Torvalds lön på *Enhet*. Att den inte täcktes med de inkomster man kände till var klart.

Under det kalla kriget var världen uppdelad i två och i en sådan värld är det inte alls likgiltigt vad ungdomsförbund och studentkårer sysslar med. Det är givetvis just den världspolitiska aspekten av det hela som gjorde den taistoitiska ungdomsrörelsen oroväckande på riktigt. De jobbade ju på allvar för förverkligandet av en sovjetisk socialism i Finland, långt efter att den i själva Sovjetunionen hade visat sig både förtryckande och ekonomiskt ohållbar. Solzjenitsyn var vid det här laget känd, men avfärdades av de hängivna som falsk propagandist.

Flera av de intervjuade vittnar om hur verkligheten de mötte när de reste i östblocket inte motsvarade deras föreställningar:

”Det var besvärligt när människorna inte förstod hur bra de hade det i det socialistiska samhället.”

”Vi kunde inte förstå att de vi mötte ville ha jeans, fast vi själva var klädda i sådana.”

”Stämningen blev väldigt tryckt då värdparet förstod att vi från väst var socialister medan de som bodde i socialismen var utsatta för avlyssning och censur.”

Ska man tycka att det är sött eller kusligt?

All idealism till trots var taistoiterna en del av propagandamaskinen för en förtryckarregim. Kanske den vittnesbördet räckte för att vaccinera många mot idealism överlag. Sen kan man tycka att det inte var idealismen det var fel på utan den obarmhärta naiviteten.

---

¹ *Taistoiter* är en benämning på anhängare till den Moskvaorienterade minoritetsfraktionen i det finska kommunistpartiet (FKP). Dess främste ledare var Taisto Sinisalo, FKP:s viceordförande.

30–40 år är en kort tid, men på något sätt rör sig ungdomarna i den här boken på en annan planet än dagens unga politiska aktivister. Det är framför allt beredskapen att inordna sig i hierarkier, att ta order, att hålla inne med sina kritiska frågor som talar om att de här ungarna hade fått en helt annan uppfostran än de som idag är 20 och åker på demonstrationsresa till klimatmötet i Köpenhamn.

Ändå kan *Nyttiga idioter* vara en nyttig bok för unga aktivister, eftersom den på ett väldigt konkret sätt beskriver riskerna med politisk idealism.

Kravet på avbön

Omgivningens krav på avbön och ånger är också något som de intervjuade i boken har fått ta ställning till. För många har ett avståndstagande varit naturligt, men det är något i den påtvingade avbönen som besvärar. Så här skriver Gerd, som i boken framträder med bara förnamn:

”Medan jag ett otal år slickat mina sår, försökt återhämta mig från ’taistoitkrapulan’, den ytterst personliga ideologiska konkurs som för min del nog inträffade sent, då berlinmuren raserades, ja under hela den tiden har allting fortsatt som förut i resten av världen, handel med organ, ’trafficking’, naturresurserna utarmas, människan förstör sina egna livsbetingelser och så vidare. Den blir liksom ganska liten, min vända över att ha varit en ’nyttig idiot’, jämfört med dagens realiteter i världen.”

Taistoiterna gjorde politisk radikalitet och idealism tabubelagda för en lång tid framöver – och var på så sätt med om att bygga 80- och 90-talens opolitiska Finland. Med facit i hand vet vi att de relativt få taistoiterna inte lyckades skapa ett sovjetsocialistiskt samhälle. Frukterna av de politikföraktande årtiondena är däremot något vi nu varje dag skördar i form av försämrat socialskydd, privatisering av offentlig infrastruktur och växande inkomstskillnader. Motsättningarnas tid är förbi eftersom vänstern inte var där när globaliseringen och dataåldern anlände.

Därför kan det vara viktigt att visa att också taistoiterna var delaktiga i något gott som fanns på 60-70-talen.

Hur ska man då skilja det dåliga från det goda? Ta vara på det goda utan att ursäkta det idiotiska? De här ungdomarna hade inte redskap för det kritiska grundarbetet utan tog sig an det politiska som en rad oemotsägliga påbud. Som många i boken vittnar om var det något oerhört paradoxalt i det här: samhällskritik blev auktoritetstro och politisk övertygelse blev krig mellan två skjortfärger. Det komplicerade jobbet att försöka förstå kokades ner till en förvisning om att den vetenskapliga världsåskådningen marxismen-leninismen innehåller alla svar. Även om man inte fattade ett smack av det som diskuterades i de obligatoriska studie-cirklarna.

Men i dag är det inte marxismen-leninismen som är faran, så det är kanske dags att släppa skammen och se lite neutralare på det hela. Där har redaktörerna för *Nyttiga idioter* lyckats väl med sitt uppsåt.

Ska man hitta brister i själva boken är det snarast att den någonstans mot mitten börjar kännas lite lång, man kan önska en stramare dramaturgi och ett lite raskare tempo. Dessutom är den svår att hitta i eftersom de långa replikerna från de många intervjuerna rör sig hit och dit. Men det är alltid svårt att gallra i ett material som med många röster vittnar om ens eget svunna liv. Och när jag väl har läst ut boken börjar jag tycka att det är viktigt att allt detta finns med, att det generösa urvalet inte har bantats ner till en alltför definitiv berättelse.

Sanna Peitso: Tankar kring nyttigt och idiotiskt

Ur *Ny Tid* 22 december 2009

Journalisterna Camilla Berggren och Marianne Lydén har skrivit en informativ, lättläst och snudd på rolig bok omfattande 380 sidor.

Under den lite provokativa titeln *Nyttiga Idioter?* dissekerar de förtjänstfullt finlandssvenska ungdomars engagemang framför allt i den politiska vänstern under 70-talet. Arbetet är grundligt gjort. Samtal har förts med drygt tjugo företrädare för idioterna, som i det här sammanhanget betyder minoritetsfalangen, de så kallade taistoiterna eller stalinisterna inom den socialistiska studentrörelsen. Arkivmaterial på bl.a. Arbetarmuseet, Kansan Arkisto och Svenska centralarkivet har tröskats igenom och tjänar som komplement till det berättade och självupplevda.

Befriande är författarnas öppna redovisning av egna utgångspunkter. Berggren växte upp i Vasa, Lydén i Helsingfors, och vardera studerade då det begav sig vid ”Socialist- och Kommunisthögskolan”. Följaktligen koncentrerar de sig på den politiska verksamheten just där. Och de öser ur rikliga brunnar!

Många måste med nödvändighet känna igen sig, till och med Björn Wahloos. ”Yess! Jag var med! Sådär var det då!” Andra var äldre eller yngre eller levde någon helt annanstans och hamnar därför i en annan sits. Men de som upplevde den märkliga tid då hippierörelsens Peace, Love & Freedom-koncept blandades upp med marxist-leninistisk teori, till allt förpliktande solidaritet med arbetarklassen (?) och därtill hörande kadaverdisciplin, har haft anledning att fundera över nästan allt som *Nyttiga Idioter* behandlar.

För finländare med minsta intresse av politisk historia erbjuder boken intressant läsning. Bland annat får man bakgrundsinfo om personer som fortfarande är kända men i helt nya sammanhang. En aning får man också om vad som försiggick i kulisserna bakom 70-talets glada första-majtåg, tidningsspridningsaktioner, seminarier och sommarläger.

Inte hade den vanliga gräsrotsaktivisten en aning om att magra lilla Christian Blom med de sorgsna ögonen och den vackra flickvännen hörde till en inre cirkel av sovjetstyrda kadrar. Vi visste inte att någon sådan fanns – och var nog inte särskilt intresserade av just den biten. En del av oss misstänker i dag att ryktet är betydligt överdrivet medan andra tycker det hade varit helt OK. Då det begav sig framstod Sovjetunionen – eller rättare sagt idén om vad Sovjet skulle kunna vara – som ett mycket bättre alternativ för folkets breda lager än vårt eget kapitalistiska system.

Hungern efter rättvisa

Hos arbetande ungdomar utan särskild skolning fanns åtminstone i Ekenäs en hunger efter nya, rättvisare lösningar på konkreta samhällsproblem. Precis i den smärtpunkten kunde studenter, arbetare och intellektuella mötas. Kulturredaktören Sven Willner var den första som på ett skolmöte med hög röst förkunnade att det aldrig kan finnas för mycket demokrati. Då var undertecknad 13 år. Senare skulle vi ungdomar imponeras och förvirras av besökande storheter som Nicke Torvalds och Thomas Micklin som presenterade utdrag ur ”Arbetarklassens världsåskådning”². Men också om vi krökte rygg i skam över att inte riktigt hänga med hade vi fått ett första verktyg. Det gick att begripa hur världen fungerade.

För många av oss innebar vardagen ekonomisk misär och noll inflytande, vilket pockade på raska praktiska åtgärder. Om dalsbruksaktivisten Rudolf Johanssons insatser i kommunal-

² Finns på marxistarkivet: [Arbetarklassens världsåskådning](#)

politiken blev en arbetsmodell så erbjöd den landsomfattande, för att inte säga världsomfattande vänsterrörelsen bland studenterna, sovjetstyrda eller ej, ett hoppets ljus i mörkret.

Det var nyttigt, kan man tycka i dag då hopp och ljus är bristvara. Nu råder andra bevekelsegrunder och helt andra krafter i kulisser som blir allt diffusare.

För idiotin stod redan på 70-talet mångahanda tillämpningar av idéer och ideologi. En brokig flora av sådant beskrivs i Berggrens och Lydén's bok. Lagom lättsam blir den tack vare själv-ironisk knorr och tillräcklig distans i smått och stort. Den fokuserar på väsentligheter. Ingen medverkande kryper riktigt på riktigt i stoftet. Och varför skulle de?

Christian Sundgren: Nyttiga idioter

Hufvudstadsbladet 17.11.2009

Camilla Berggren och **Marianne Lydén** har gjort ett grundligt arbete. Samvetskvalen för att de drogs med i den Moskvastyrda politiken för 30 år sedan har fått dem att gräva djupt. Resultatet är intervjuboken *Nyttiga idioter*, en bok där läsaren får en mångsidig insyn i de organisationer som på finlandssvenskt håll styrdes av minoritetskommunisterna.

Författarna beskriver hur de kom med i rörelsen, trodde på marxism-leninismen och ville införa sovjet socialism i Finland. De har sökt upp många av dem som jobbade för samma politiska mål i studentrörelsen, i journalisthögskolan, i rörelsens tidningar och i den kommunistiska partiapparaten på 70-80-talen. De har gått igenom dokument, bläddrat i årsböcker, partitidningar och organisationsprotokoll. För första gången får vi en verklig insyn i denna politiska mikrovärld.

Så här drogs den ena av författarna med:

Camilla: Jag minns hur jag beundrade Lars Sund, det var han som var uppvigglaren, då på fyllefesten nyårsnatten 1972. Han höll sitt brandtal mot "imperialiststaten USA" när han blev nerdragen. Jag gick ut i svinkylan i Solf utanför Vasa och stod alldeles ensam under stjärnhimlen, under samma stjärnor som lyste över barnen i Vietnam. Det kändes så stort att bröstet höll på att sprängas.

En röd vem och vad

Varför föll valet på minoritetskommunisterna och inte Mittenförbundet eller andra vänsteralternativ? Hur kom det sig att social- och kommunalhögskolan blev en av de aktivaste och rödaste högskolorna i landet? Det är känsliga frågor och många har undvikit att diskutera dem öppet tidigare. Några av de intervjuade vill därför förbli anonyma.

Boken fungerar ändå som ett slags röd Vem och Vad. Köp den till jul så blir det fart på familjediskussionerna. Med det digra bildmaterialet och kampsångstexterna finns det mycket att återuppliva.

Att **Björn "Nalle" Wahlroos** och **Leif "Lefa" Salmén** var de stora talarna som lockade många med sig har vi hört tidigare. Men nu får vi veta att om **Taisto Sinisalo** vågat dansa, om inte **Staffan Bruun** gått och tagit en öl med **Stefan Lundberg**, om **Nils "Nicke" Torvalds** inte hade åkt till partiskolan i Moskva, om **Christian "Lili" Blom** hade fått pappaledigt av kommunistpartiet, om **Jaakko Laakso** hade myglat skickligare och om **Lars-Erik Häggman** och fått leda SU hade Finland kunnat bli ett nytt DDR.

Inte en offentlig avbön

De många ärliga och öppna vittnesmålen är bokens styrka. Därmed blir den inte en gemensam avbön utan något av ett bokslut. De intervjuade ser olika på sitt "taistotiska" förflutna.

Suget in i minoritetskommunisternas led var starkt för det skedde till ett högt pris, ofta i form av brutna familjerelationer. Många föräldrar försökte tala sina barn till rätta. Så här Camillas mor i ett brev från år 1974:

Du låter väl inte hjärntvätta dej, Camilla? Du har nog alltid varit väldigt beroende av vad kamraterna tänker och tycker. Lätt påverkad. Man måste skapa sej en egen uppfattning. Väga för och emot. Inte bara tro vad man hör o läser. Forska, lyssna också vad andra partier säger!

Socialist- och kommunistskolan

Onekligen var det märkligt att den finlandssvenska journalistutbildningen i Helsingfors blev ett högsäte för taistoiter. Och som bokens författare och personregister visar svarar dessa före detta minoritetskommunister för mycket av det som sägs och skrivs i våra finlandssvenska medier idag. Parollen i studentkårsvalet 1975 löd däremot:

Framåt mot ett bevarande av den finlandssvenska kulturen mot SFP och Hufvudstadsbladet!

Den riktiga samhällsanalysen som styrdes uppifrån nådde de finlandssvenska ungdomarna via sånggruppen **Avant**, studenttidningen *Sputnik* och partitidningen *Enhet*. När tidningen startade år 1973 med Nils Torvalds och **Thomas Micklin** som alternerande chefredaktörer var det ordning i leden, blåskjortorna glänste. Tidningen höll distans till majoritetskommunister och andra flummare på vänsterkanten fram till år 1988, då tidningen lades ner. Ingen ville läsa den längre. Också ekonomin kraschade trots pengar från Sovjet.

Med omfattande dokumentation visar Berggren och Lydén att styrningen från partitoppen och Moskva var betydande och kuslig. De själva och många med dem har i efterhand känt sig som ”nyttiga idioter”. Trots penningförsändelser och partiagenter samt den sovjetiska ambassadörens spel i kulisserna överdrivs ändå rörelsens betydelse. Man kan knappast tala om risk för revolution med några tusen taistoitstudenter runt om i landet och 8 av 20 i Soc & kom:s studentkårsstyrelse år 1975.

Vietnamkriget, **Martin Luther King** och befrielsekampen i u-länderna samt revolten mot föräldrar och skola nämns ofta av de inblandade som förklaringar till radikaliseringsen på 1970-talet. Även **Ulla-Maj Wideroos** berättar att hon skanderade Ho Ho Ho Chi Minh på ungdomsfestivalen i Östberlin 1973. Men därtill understryker boken att en partisk historisk skrivning där inbördeskrigets grymheter hemlighölls var en orsak till motreaktionen. Den tog fart när sanningen om avrättningar och fångläger kröp fram på 1960- och 1970-talen.

Nicke: Jag tror att den taistoitiska rörelsen hänger ihop med 1918 på ett tragiskt sätt. Man umgicks bara med de sina och dansa ansågs syndfullt. Man skulle syssla med politik och hata de vita. De var den här bittra sekten som i två generationer efter inbördeskriget fortfarande fanns. Bitterheten var det centrala elementet i ideologin.

Hemma hos minoriteten

Bokens många intervjuer och citat ger läsaren en bra inblick i hur de aktiva resonerade. Den avslöjar kopplingen till partiapparaten och visar hur hård kampen var mellan de olika politiska skiftningarna på vänsterkanten. En sådan genomgång har saknats.

Det är ändå svårt att med facit i hand förklara ett politiskt agerande för 30 år sedan. Boken detaljgranskar själva rörelsen men ger litet plats åt samhällsdebatten. VSB-pakten förvrängde perspektiven, men då diskuterades företagsdemokrati och löntagarfonder. Skattepolitiken skulle främja inkomstutjämnningen. Sjukvården byggdes ut. Statsföretagen skulle stärkas för att ge sysselsättning. Portarna till utbildningen breddades. En nordisk välfärdsmodell var målet. Och som Berggren och Lydén visar var taistoiterna med om att bygga upp elevråden i

skolorna och ge studenterna talan med reformen en-man-en-röst. För de svenska journalisterna var det viktigt att studenterna då satte stopp för Wahlbeckkommitténs planer.

Visst var taistoiterna högljuddast men viktigare var ändå att studentkåren stod enig bakom kravet att högskolorna status måste höjas. Bra så, det vore ju redan med tanke på kompetenskraven på finskt håll rätt absurt om finlandssvenska journalister och socialarbetare i dag skulle utbildas på Social- och kommunalinstitutet.

Minoritetskommunisterna hade en viktig del i samhällsdebatten på sjuttioalet. De vred klockan framåt. Alla måste radikaliser sig för att hänga med. Med tanke på det behöver inte taistoiterna krypa till korset, tvärtom. Var är dagens **Guja**, **Svante** och **Lili**?